Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language,
Online ISSN 2348-3083, SJ IMPACT FACTOR 2021: 7.278, www.srjis.com
PEER REVIEWED & REFEREED JOURNAL, OCT-NOV, 2021, VOL-9/48

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਥੀਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਖੋਜਾਰਥੀ, ਆਈ.ਜੀ.ਪੀ.ਜੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਟੋਹਾਨਾ ।

Paper Received On: 25 NOV 2021
Peer Reviewed On: 30 NOV 2021
Published On: 1 DEC 2021

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 15੍06੍1944 ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਮੇਘੋਵਾਲ ਗੰਜੀਆਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾਲ੍ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਐਮ.ਏ. ਤੱਕ ਦੀ ਉੱਚ੍ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਫੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਕੇ ਸਿਵਲ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕ ਅਕਾਉਂਟੈਂਟ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। 1988 ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤੀ ਕੰਮ੍ਧੰਦੇ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਫੇਰ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਵਿਖੇ ਸਕਿਉਰਟੀ ਦੀ ਪੱਕੀ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕੀ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੈਂ ਕੀ (1981), ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ (1983), ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ (1987) ਉਸਦੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੂਬ੍ਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੋ ਟਾਪੂ (1999) ਅਤੇ ਟਾਵਰਜ਼ (2005) ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ (2015) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ। ਦੋ ਟਾਪੂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਫ਼ਲ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਰੋਕਾਰ ਤੇ ਰੂਪ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ ਦਿਖਾਈ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਏ ਵੱਖ੍ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ, ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ੱ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮੋਇਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਬਣਾਵਟੀ ਪਰਤਾਂ ੱ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਰਿਸਤੇ ੱ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਲ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਬਹੁਪੱਖੀ ਦ੍ਰਿ- ਉਸਾਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਵਾਲੇ ਉਪਰੇ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆ ੱ ਵੀ ਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਮੌਲਿਕ ਅੰਦਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਜਟਿਲ ਯਥਾਰਥਕ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿ-ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਨੁਹਾਰ ੱ ਪੇ- ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ੱ ਸਪੱ-ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, ""ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ੱ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਵਿਸਮਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਕੌਮੀ, ਬਹੁਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਘਰ- ਕਰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਅਰਥ੍ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਜਿਸ ਪਰੰਪਰਿਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਧੀ ੱ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਪ੍ਰਵੇ- ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਥੋਂ ਦੀ ਉੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗ਼ਿੰਦਗੀ ਕਦਮ੍ਕਦਮ ਉੱਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਰਿ-ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ੍ਭੱਜ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ੍ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਿ-ਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹਨਾਂ ੱ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵੀ ਹੈ।%%[1] ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਜਿਹੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਧਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੁਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ੱ ਯਥਾਰਥਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੇ- ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ੱ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਨਾਂ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਨਾਉ, ਪੀੜ੍ਹੀਪਾੜਾ, ਨਸਲਵਾਦ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਰਿ-ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਆਈ ਟੁੱਟ੍ਭੱਜ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ੍ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੇ- ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ੱ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਕਰਜਾਂ, ਕੁਦਰਤੀ ਕਰੋਪੀਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੂਲ ਥੀਮਕ ਪਾਸਾਰ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਬੌਹਲ ਦੇ ਰਾਖੇ ਕਹਾਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਿ-ਕਾਰ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨ ਸਮੀਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਸਲ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੌ

ਰੁਪਏ ਘੁਮਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੁਆਵਜਾ ਐਲਾਨਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਚਪੇੜ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਟਵਾਰੀ ਉਨਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਪੜੀ ਫਸਲ ਦਾ ਵੀ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਲਿਖ ਕੇ ਗ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਮੁਆਵਜਾ ਦਿਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਮਲੇ ਦੀ ਬਦਨੀਤੀ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋ ਨਿਕਲੇ ਇਹਨਾਂ -ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਾਖ਼ ਝਲਕਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ""ਸਰਦਾਰ ਜੀ * ਤੁਸੀ ਹੁਕਮ ਤੇ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਅਖ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਏਨੀ ॥ਾਤਰ ਕਰਦੇ ਓ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀਹਦਾ ਕਰਨੈ?%%[2] ਕਹਾਣੀ ਕੰਡੇ ਬੀਜਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਧਕੇ-ਾਹੀ ੱ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧੱਕੇ-ਾਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਖਰਚ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੇਈਮਾਨ ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਲਈ ਚਮਚਾਗਿਰੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਸਪੱ-ਟ ਨਗ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ""ਭਾਪਾ * ਆਹ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ %ਚ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਪਈ ਸਾਰਾ ਦੋ- ਆਪਾ ਤੇ ਲਗਦਾ ਆ।%%... ਉਏ । ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਦਾ ਦਮ ਉਈਂ ਖੁ-ਕ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦੈ। ਮੈਂ ਸਾਲਾ ਕੋਈ ਜੂਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਜਿਸੱ ਲੈ ਕੇ ਦਿਉਉ ਆ ਉਹ ਕੋਈ ਔਰ ਗੈਰ ਬੰਦਾ ਆਂ? ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਆ... ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਬਥੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਘੁੰਮਦੀ ਫਿਰਦੀ ਆ। ਕੋਈ ਪੁਛਦੈ? ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਏਂਦਾ ਈਂ ਵਧਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਜੇਬ ਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਆ। ਸੁਸੈਟੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਆ। ਕੁੜਿੱਕੀ ਪਉ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆ ੱ ਪਉ...।%%[3] ਜੰਗ ਛਿੜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਰੱਪਟ ਅਫਸਰ-ਾਹੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ੱ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਰਾਕੇ- ਨਾਂ ਦਾ ਬਿਜਲੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਅਖ਼ਸਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ੱ ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਦੇ ਕਨੈਕ-ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲਦਾ ਹੈ। ਉਸੱ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਖ਼ਸਲ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਫੈਕਟਰੀ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ""ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਕ ਗਏ ਆਂ ਯਾਂਰਾ* ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੇ ਆ। ਮੈੱ ਤਾਂ ਲੱਗਦੈ ਏਹਲੇ ਸਾਡਾ ਆਹ ਸੀਜਨ ਵੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦੇਣਾ ਆ। ਜੇ ਕੱਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਆਂ, ਹੁਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੂਹਰੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਆ ਤੇ ਇਦ ਸਾਲਾ ਕੋਈ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਫੜਾ ਰਿਹਾ। ਵੱਡਾ ਹਿਰਖ ਮੈੱ ਇਹ ਆ ਪਈ ਏਸ ਕੰਜਰ ਦੇ ਪੁੱਤੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵੀ ਬਟੋਰ ਲਇਉ ਆ... ""ਤੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ੱ ਰੋਨਾ ਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਏਹਨੇ ਹਗ਼ਾਰਾ ਲਏ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਆ।%% ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਰੜਕਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ । ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਕਿੱਧਰੋਂ? ””ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਗਲੇ ਕੋਲਡ੍ਸਟੋਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ।%%[4] ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਰਾਕੇ- ˇ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ˇ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸੰਘਰ-ੀਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭ੍ਰਿ-ਟਾਚਾਰ ˇ ਥੀਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇ- ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭ੍ਰਿ-ਟਾਚਾਰ ਰੂਪੀ ਘੁਣ ਕਿਰਸਾਨ ˇ, ਪਟਵਾਰੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ, ਦਫ਼ਤਰੀ ਬਾਬੂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਰਜੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮ-ੀਨਰੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੁਨੈਕ-ਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ˇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋ-ਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘੁਣ ˇ (ਭ੍ਰਿ-ਟ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੇ ਭ੍ਰਿ-ਟ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ˇ) ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਹੀ ਨਕੇਲ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਸਭ ਕੰਮ ਲਈ ਇੱਕਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਭ੍ਰਿ-ਟਾਚਾਰ ਕੇਵਲ ਸਿਵਲ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਡਿਫੈਂਸ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਜੰਗ ਛਿੜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਦਾ ਡੰਗ ਭੋਗਿਆ ਦੇ ਕਥਨ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ˇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

> ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੇਜਾਂ ਤੇ ਪਈਆਂ ਫਾਇਲਾਂ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਹਿਲਜੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕ ਤੇ ਰਾਕੇ- ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਝੜਪ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਹਿਮ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ੍ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਫਾਈਲ ˇ ਪੂਰੀ ਰੈਸਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਭਾੜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ -ਾਇਦ ਕੋਈ ਫਾਇਲ ਮਾੜ੍ਹੇ ਮੋਟੇ ਕੰਨ ਚੁੱਕੇ।[5]

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਆਮ੍ਵਰਗ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਖੇਤੀ੍ਬਾੜੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬਧਤ ਸਹਾਇਕ ਧੰਧਿਆਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਜਿਆਦਾਤਰ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭੱਵਿਖ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਬਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰੇ ਅਗਾਂਹ੍ਵਧੂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ˇ ਸੰਘਰ- ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਵਿਖਾ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ˇ ਆ-ਾਵਾਦੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ

ਰਾਹੀ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਿ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ੱ ਸਮੂਹਿਕ ਸੰਘਰ ਵਿਚ ਾਮਲ ਹੋ ਕਿ ਸੰਕਟ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ **ਬੋਹਲ ਦੇ ਰਾਖੇ'** ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਮੀਰ ਦੀ ਫਸਲ ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਿਕ ਆਪਦਾ, ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਜ਼ਾਇਜ ਸੰਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਉਪਜੀ ਘਰ ਦੀ ਫੁੱਟ ਤੇ ਅਫਸਰ ਾਹੀ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰੀ, ਪਟਵਾਰੀ ਆਦਿ ਭ੍ਰਿਟ ਅਫਸਰਾਂ ਵੱਲ੍ਹੋ ਕੀਤੀ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਨਾਲ੍ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵੱਲ੍ਹੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ੱ ਵਿ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਰੇਮ ਵਰਗੇ ਸੰਘਰੀਲ ਕਿਸਾਨ ਆਗੂ ਉਸੱ ਅਜਿਹੀ ਸੇਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੀ ਨਹੀ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਬੋਹਲਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੰਡੇ ਬੀਜਣ ਵਾਲੇ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਨਸੀ ੋਣ, ਭ੍ਰਿਟਾਚਾਰ, ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ੀ ਦਾਅਵੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਕਾ ਕੇ ਖੁਦਕੁੀਆਂ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਥੀਮਕ ਪਾਸਾਰਾਂ ੱ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ, ਕਿਸਾਨ ਪਾਤਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਖ਼ਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਮਖੋਟਾਧਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਇੱਜਤ ਗੁਆ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਤੇ ਸੰਘਰੀਲ ਪਾਤਰ ਗ਼ਮੀਨ ਤੇ ਇੱਜਤ ਬਚਾਅ ਲੈ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਆਾਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਮਾਵਾਂ ਬਾਝ੍ਹੋ' ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਵਰਗ ਦੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਫਸਲ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਦੇ ੱ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵੱਲ੍ਹੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਪੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਉਸ ਸਮੇ੍ਹ ਹੋਰ ਗਹਿਰਾ ਜਾਦਾ ਹੈ ਜਦੋ੍ਹ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬਲਕਾਰ ਦਾ ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਂ ਦੇ ਮਰਨੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਇਸੱ ਅਡੰਬਰਬਾਜ਼ੀ ਗਰਦਾਨਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

> ""ਓਏ ਏਦਾਂ ਦੀ ਅਤਿਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਂ ੱ ਹੁਣ ਕੀ ਫੈਦਾ ਪਹੁੰਚੂ?%%
> ਬਲਕਾਰ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ੱ ਟੋਕਿਆ ਸੀ।
> ""ਲੋਕੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਜੱਸ ਗੌਣਗੇ ਈ। ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਹਾਉ੍ਹਦੀ ਸੀ।%%
> ""ਪਰ ਜਿਉ੍ਹਦੀ ਦਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਾਲਜਾ ਈ ਭੁੰਨਦਾ ਰਿਹੈ।%%
> ਉਸ ਨੇ ਬੇਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।%%[6]

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ **ਸਮੇ੍ਹ ਦੇ ਹਾਣੀ'** ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ, ਭ੍ਰਿਟਾਚਾਰ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਦਵੰਦ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ੱ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦੰਭ ਭਰਦੀ ਹੈ, ਦੇ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਕਿਰਸਾਨੀ ਲੁੱਟ, ਫੋਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਡੰਬਰਬਾਗ਼ੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਕਰਗ਼ੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਧਸੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਆਦਿ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ੱ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰਿਆ ਹੈ।

ਟਾਵਰਗ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿਚਲੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਣੀ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਨਹੀ੍ਹ ਬਲਕਿ ਖੁ-ਹਾਲੀ ੱ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਪਣਾਕੇ ਬਹੁਤ ਅਗਾਂਹ ਵੱਧ ਗਈ। ਨਵ੍ਹੇ ਨਵ੍ਹੇ ਬੀਜ, ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਵਾਹੁਣ ਲਈ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਨੇ ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਵ੍ਹੇ :

> """ਟਿਊਬਵੈਲ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਸੁਖਜੀਤ ਦੇ ਚਾਚੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜੋ- ਭਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਉਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਵ੍ਹੇ ਬੀਜਾਂ ਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤ੍ਹੋ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਫਸਲ ਬੰਨਿਆਂ ਤ੍ਹੋ ਬਾਹਰ ਹੁ੍ਹੋ ਪੈ੍ਹਦੀ। ਕਣਕ, ਝੋਨੇ ਤੇ ਆਲੂਆ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੱਢਣ੍ਸਾਂਭਣ ਸਮ੍ਹੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ %ਚ ਦਰਜਨਾਂ ਕਾਮੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ। ਵੱਡੇ੍ਵੱਡੇ ਬੋਹਲਾਂ ਤੇ ਬੋਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਾਕਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਹੁੱਬ੍ਹੁੱਬ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ।%%[7]

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਭੂਪੀ ਵੱਲ੍ਹੋ ਬੋਲੇ -ਬਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਮੀਨ ਥੱਲਿਉ੍ਹ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਗਿਐ%% ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇਕ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ।

ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟ, ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਓ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਹੋ੍ਹਦ ਦੇ ਦੰਵਦ ੱ -ਮ-ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਦਸ ਸਾਲ ਰਿਫਿਊਜੀ ਕੇਸ 'ਚ ਉਲਝਕੇ ਵੀ ਘਰ ਤੇ ਉਲਾਦ ਖਾਤਰ ਦੇਹ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ੍ਹੋ ਉਲਾਦ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜੋਅ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ -ਮ-ੇਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ੍ਹੋ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲੈ੍ਹਦੀ ਹੈ। -ਮ-ੇਰ ਸਿੰਘ ੱ ਗੁਰਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲ ਅਹੁੜਣਾ ਪੈ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਓਸਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਜੂਲੀ ਤੇ ਜੇਮਜ ਤਾਂ -ਮ-ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੋ-ਣ ਭੱਵਿਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗ਼ਰੂਰਤ ਪੈਣ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੱਥਾਂ ਚ ਪਲੀ ਉਲਾਦ ਕੋਲ ਪਿਤਾ ਦਾ ਇਲਾਗ਼ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀ੍ਹ -ਮ-ੇਰ ਇਕੱਲਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮਗ਼ਬੂਰ ਹੈ । ਜਿਵ੍ਹੇ:

> """-ਾਮਾਂ ੱ ਬੇਚੈਨ ਹੋਇਆ -ਮ-ੇਰ ਸਿੰਘ ਕਦੀ -ਰਾਬ ਪੀਣ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੀ ਖਪਦਾ੍ਖਿਝਦਾ ਬੇਹਾ੍ਖੇਹਾ ਖਾ ਕੇ, ਜਸਬੀਰ ੱ ਉਡੀਕੇ ਬਿਨਾਂ ਬੈਡ 'ਤੇ ਜਾ ਪੈ੍ਹਦਾ। ਪਰ ਸੋਚਾਂ 'ਚ ਉੱਠਦੀ ਖਲਬਲੀ ਕਾਰਨ ਨੀ੍ਹਦ ਨਾ ਆਉ੍ਹਦੀ। ਤਣਾਅ 'ਚ ਧੁਖਦਾ। ਉਹ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਜਿਵ੍ਹੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਤਲਾ- ਵਿਚ ਉਸ ਕੋਲ੍ਹੋ ਠਗਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

> ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇ੍ਹ ਤੋ੍ਹ ਨਹੀ੍ਹ, ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੇ ਤੋ੍ਹ ਨਹੀ੍ਹ, ਖਾਸ ਆਪਣਿਆਂ ਕੋਲੋ੍ਹ ਹੀ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਅਤਿ ਔਖੇ, ਕਰੜੇ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਜੂਝਦਾ ਰਿਹਾ।%%[8]

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਚੂਹੇ ਦੌੜ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੂਖਮਭਾਵੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ' ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਥਾਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਰਫ਼ਤਾਰੀ ਗ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੇ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ੍ਪਾੜੇ ˆ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ˆ ਸਰੋਕਾਰ ਦਾ ਵਿ¤ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਕਨੇਡਾ ਜਾ ਕੇ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹਿੱਤ ਉਹ ਜਿਸ ਗੋਰੇ ਦੀ ਡਰਾਇਵਰੀ ਕਰਦੈ ਉੱਸਦੇ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਟਰੱਕ ਲੈ ਲੈ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦੋਵੇ੍ਹ ਆਪਣੀ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਅਜੀਤ ਪਾਈ੍ਪਾਈ ਜੋੜਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਟਰੱਕ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੰਪਨੀ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੀਤ ਦਾ ਲੜਕਾ ਲੱਖੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਮੀˆ ਨਵੀ੍ਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਨਵੀ੍ਹ ਸੋਚ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗ਼ਿੰਦਗੀ ˆ ਮਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਉ੍ਹਦੇ ਹਨ ਓਨਾਂ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਅਜੀਤ ˆ ਜੱਚਦੀ ਨੀ। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਤਕਰਾਰ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਜੀਤ ਨਾਲੋ੍ਹ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਅਜੀਤ ˆ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਦੇ ਦੂੱਜੀ ਸੱਟ ਓਸ ਸਮੇ੍ਹ ਵੱਜਦੀ ਹੈ। ਜਦੋ੍ਹ ਉਸਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ 'ਚ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋ੍ਹ ਰੁਖ਼ਸਤ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਤ ਜਦੋ੍ਹ ਵੀ ਸੜਕ ਤੇ ਟਰੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸˆ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਦੇ ਲੜਕੇ ਕਰਨ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ˆ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕਾਫੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸˆ ਇਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇ੍ਹ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਉਸਦੇ ਨਾਲ੍ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹੋਣ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਉਸਦਾ ਵਹਿਮ ਸੀ । ਜਿਵੇ੍ਹ :

> """ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿੱਤ ਨਹੀ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੜਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ... ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋ੍ਹ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ˆ ਹੀ ਗ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ...%%[9]

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਦੇ¤ਾਂ ਵਿਚ ਸਖਤ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਿ¤ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਕਟ ˆ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪੇ¤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਮਨ ਕਿਰਸਾਨੀ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ, ਭਾਰਤ ਵਿਚ

ਹਰੇਕ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਭ੍ਰਿ੍ਟਾਚਾਰ, ਸੈਨਿਕਾਂ ਦਾ ਕਠਿਨ ਜੀਵਨ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਇੱਕ੍ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਹੋੜ, ਨਸਲ ਵਾਦ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਨਾਓ, ਹੋਂਦ ਦਾ ਸੰਕਟ, ਘਰੇਗੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਤਣਾਅ, ਬੁਡ੍ਹੇਰਵਾ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਬਜੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੁਰਗਤੀ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਥੀਮਕ ਪਾਸਾਰ ਬਣੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ, ਕਲਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪਰਿਪੇਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਖਾਣ੍ਪੀਣ, ਉਠਣ੍ਬੈਠਣਾ, ਸੋਚਣਾ, ਬੋਲਣਾ, ਰਹਿਣ੍ਸਹਿਣ, ਵਰਤੋਂ੍ਵਿਹਾਰ, ਜਾਤ੍ਪ੍ਰਥਾ ਰੀਤੀ੍ਰਿਵਾਜ਼, ਮਨੌਤਾਂ, ਸ਼ਗਨ੍ਅਪਸ਼ਗਨ, ਧਰਮ, ਲੋਕ ਧਾਰਾ, ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਲੇਵਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸਦਾ ਅਵਚੇਤਨ ਵੀ ਇਸਦੇ ਗਹਿਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਓ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਕੌਮ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਤੇ ਜਾਤ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਵੱਖਰਾਪਨ ਵਿਲੱਖਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੀ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਿਜ਼ਨਸ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੰਦੀਪ (ਸੈਂਡੀ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਘਰ ਦੇ ਥੋੜਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੂਝ੍ਬੂਝ ਦੇਖਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੈਂਡੀ ਜਿੰਦਰ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਫਾਈਨੈਂਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਬਿਜ਼ਨਸ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੈਂਕਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ, ਮੀਡੀਏ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਬਿਜ਼ਨਸ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੈਂਡੀ, ਜਿੰਦਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਚ ਜਿੰਦਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸੈਂਡੀ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਬਿਜ਼ਨਸ 'ਚ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਹੇਰਾ੍ਫੇਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਲਹਿਦਗੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸਦੇ ਭਾਈ ਸੁਹਿੰਦਰ ਤੇ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਸੈਂਡੀ ਤੇ ਜਿੰਦਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਹਿੰਦਰ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ :

> """ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਲੇ ਨਾ ਪਵੋ ਹੋ ਲੈਣ ਦਿਓ ਉਹਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਹਲਕੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਹੁਰਾਂ ਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਪਈ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਜਾਹ। ਜਿਵੇਂ ਗਈ ਐ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਜਾਤ ੱ
ਜਿੰਨਾ ਥਲੇ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖੋ ਓਨੀ ਹੀ ਸੂਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।%%
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੇਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ,
ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ""ਠੀਕ ਐ, ਠੀਕ ਐ।%%
ਆਖ ਦਿੱਤਾ।[10]

ਪਾਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਵੀ ਕਿਸਾਨੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਨੇਡਾ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਸਕਾ ਭੈਣ ਭਾਈ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਚਾਚੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਭੂਪੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੱਸ੍ਸੋਹਰੇ, ਜੇਠ੍ ਜਠਾਣੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਉਪੇਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਇਕਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਰਹੀਏ ਪਰ ਐਥੇ ਜੇਠ੍ਜਠਾਣੀ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ ਉਸਦੇ ਸੱਸ੍ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬਲਦੇਵ ਤੇ ੱਹ ਸੁਖਜੀਤ ਸਾਥੋਂ ਵੱਖਰੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਸੁਖਜੀਤ ੱ ਸੱਸ੍ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਇਹ ਵਿਹਾਰ ਖੁਕੀ ਭਰਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਟੈਂਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਲੜਕੇ ਰਾਜੂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਨ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ਦਾ ਲੜਕਾ ਕਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ੱ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ੈਰਨ ਦੀ ਹਰ ਆਦਤ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਠੀਕ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਮਸਲਨ ਘਰ ਖਾਣਾ ਬਨਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ 'ਚ ਖਾਣਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਘੁਮਿਆ ਜਾਵੇ। ਰਾਜੂ ੈਰਨ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਜੀਤ ੱ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜੀ ਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘੁਸਰ੍ਮੁਸਰ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਚੁਬਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਦੀ ੱਹ ਉਸ ਕੋਲ ਬੈਠੇ, ਦੁੱਖ੍ਸੁੱਖ ਕਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੇ, ਪਰ ਕਨੇਡਾ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ੈਰਨ ੱ ਉਸਦੀ ਸੱਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾ ਨੇ ਉਸਤੋਂ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਦ ਉਹੀ ਸਿੱਖੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹੱ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਸੁਖਜੀਤ ਚਿੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਘਰੇ ਤਣਾਅ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ :

""ਤੁਸੀਂ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਸਾੱ ਇੰਮੀਗਰਾਂਟਾਂ ੱ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਪਈ
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਚਰ 'ਚ ਭਿਜੱਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਲਚਰਾਂ
ਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਨੇ ਆਂ... ਤੇੱ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਸਿਖਾ
ਸਿਖਾ ਥੱਕ ਗਈ ਪਰਤੂੰ...।%%

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

""ਲੈ ਾਮ। ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਲਫ਼ਗ਼ ਤਾਂ ਸਿਖੇ ਆ... ਸੈਟ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਆਛਾ, ਕੀ ਹਾਲ ਏ, ਰੋਟੀ, ਪਰੌਂਥੇ, ਦਾਲ ਸਮੋਸੇ... ਪਾਨੀ, ਸੈਮੁੰਦਰ, ਦਾਰਯਾ, ਕਦੀ੍ਕਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਟ ਵੀ ਪਾਉਨੀਆਂ, ੈਰਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਚ ਸਿਰਫ ਚਾਲੀ੍ਪੰਜਾਹ ਲਫਗ਼, ਉਹ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਦੇ ਆ।%%[11]

ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ੍ਤਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਲੈਣਾ ਕਾਰਨ ਗ਼ਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਆਉਣੀ ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਗ਼ਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸਾਡੀ ਕਿਸਾਨੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾੱ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਮਗ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਇੱਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਬੱਝ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮ ੀਨਰੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ ਵਰਗ ਪਿੰਡਾਂ ਉੱਪਰ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਖ਼ਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਆਈਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ ਉਹਨਾਂ ੱ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਗ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਅਤੇ ਨਿਮਨ ਕਿਸਾਨ ਵਰਗ ਦੀ ਏਕਾਤ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸੁਧਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਜਦੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਮਜਦੂਰ ਰਮੂਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਖੀ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਫੜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਮੱਛੀ ੱ ਐਮ.ਪੀ. ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਅਖ਼ਸਰ ਉਸ ਮੱਛੀ ੱ ਨੁਮਾਇ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਨਾਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਰਮੂਆ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਜਿਹੇ ਬੇਈਮਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਅਖ਼ਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਵਾਸਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਂਹਦੇ ਹਨ।

""ਅਰੇ ਰਮੂਆ । ਯੇਹ ਮੱਛਲੀ ਇਤਨੀ ਮੋਟੀ ਕੈਸੇ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਕਿਆ ਖਾਤੀ ਹੈ ਯੇਹ।%% ""ਲੋ ਸਾਹੇਬ ਆਪ ਕੋ ਇਤਨਾ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਬੜੀ ਮੱਛਲੀਆਂ ਛੋਟੀ ਮੱਛਲੀਉਂ ਕੋ ਖਾ ਜਾਤੀ ਹੈ।%%[12]

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਈ ਵਿਿਆਂ ੱ ਥੀਮਕ ਪਾਸਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕਾਰ੍ਵਿਹਾਰ, ਜੋਗਾਂ ਦਾ ਚਿਤਰਣ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਇਕੱਲ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਗੋਲੀਆਂ

ਅਤੇ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਧਮਾਕੇ ਅਤੇ ਦੇ- ਲਈ ਮਰ ਮਿੱਟਣ ਦਾ ਗ਼ਗ਼ਬਾ ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਕਨੀਕੀ -ਬਦਾਵਲੀ ਰਾਹੀਂ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ˆ ਪੇ- ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ੍ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਵਿਚ ਆਈ ਤਕਨੀਕੀ, -ਬਦਾਵਲੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਪਰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਚੱਲੇ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਟੈਟਿਕ ਲਾਈਨ, ਐਕ-ਨ ਸਟੇ-ਨ, ਗਰੀਨ ਐਂਡ ਗੋ, ਆਲ ਰਾਊਂਡ, ਡਰਾਪ ਜੋਨ, ਹੈਵਰਸੈਕ ਆਦਿ ਤਕਨੀਕੀ -ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਮਝ ਫੌਜੀਆਂ ˆ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਕਹਾਣੀ 1971 ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਦੇ- ਦੀ ਆਗ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜ ਕੇ ੇ॥ ਮੁਜੀਬਰ ਰਹਿਮਨਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇ- ਨਾਂ ਦਾ ਦੇ- ਬਣਾਇਆ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੁਆਰਾ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ˆ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਹਰ ਥਾਂ ਲਾਸਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਦਿਆਂ ˆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬ॥ਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ˆ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ ਏਨਾਂ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ˆ ਅੱਲਾ ਦੀ ਬਜਾਇ ਰਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੰਬਾਰੀ ਨੇ ਸਾਰੇ -ਹਿਰ ˆ ਉਜਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ˆ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"""ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਚਾਨਣ੍ਮੁਨਾਰੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਉੱਚੇ ਤੇ ਉੱਘੇ ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਸਾਇੰਦਾਨ ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਭੂਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਲੇਖਾ੍ਜੋਖਾ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ˆ ਚੰਗੇਰੇ ਤੇ ਉੱਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਾਸਤੇ ਸੇਧ ਦੇਣੀ ਸੀ੍ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਹਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੱਲ ˆ ਦੇ- ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਸੰਭਾਲਣੀ ਸੀ, ਦੇ- ˆ ਖੁ-ਹਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਉਲੀਕਣੇ ਸਨ, ਨਵੀਆਂ ਮੰਜਲਾਂ ਤੇ ਮੁਕਾਮਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸੰਘਰ- ਕਰਨਾ ਸੀ੍ ਚੁਣ੍ਚੁਣ ਕੇ ਕੋਹੇ ਗਏ।%% "ਮਹਾਂ੍ਕਵੀ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਹਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹਾਲ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵਗ ਰਹੇ ॥ੂਨ ˆ ਵੇਖ ਦੀਵਾਰ ਤੇ ਲਟਕ ਰਹੀ ਇਕਬਾਲ ਦੀ ਫੋਟੋ ਵੀ ਕੰਬ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਚ੍ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਲੂਮ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਟਹਿਕ ਰਹੇ ਤੇ ਹੰਸੂ੍ਹੰਸੂ ਕਰਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗਿਰਝਾਂ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਸਨ।%%[13] ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹੁਕਮਰਾਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਵਾਰਥ ਲਈ ਜੋ ॥ੂਨੀ ਖੇਡ ਰਚਾਈ ਉਸਦਾ ਖਾਮਿਆਜਾ

ਬੰਗਲਾ ਦੇ` ਦੇ ਨਿਰਦੋ` ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਜੰਗ ਵਿਚ `ਹੀਦ ਹੋਏ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਂ ਭੁਗਤਨਾ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਜੰਗ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਂ ਪੇ` ਕਰਦੀ ਨਗ਼ਰ ਆਉ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਲਾਟ ਖ਼ੋਜ ਦੀ ਸਮੰਦਰੀ ਮੈਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਹਾਜਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰਣਧੀਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਜਹਾਗ਼ ਂ ਦੁ`ਮਣ ਦੇ ਜਹਾਗ਼ ਨੇ ਕਾਖ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੇ ਜਹਾਗ਼ ਦਾ ਕੈਪਟਨ ਫਰਾਂਸਿਸ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਪਟਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਹੋਏ ਕਾਰਤੂਸ ਬੰਨ ਕੇ ਉਸਦੀ ਲਾ` ਂ ਗ਼ਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਣਧੀਰਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਂ ਵੀ ਜਹਾਗ਼ ਵਿੱਚੋ੍ਹ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਪੈ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋ੍ਹ ਜਹਾਗ਼ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤਲ ਤੇ ਤੇਲ ਫੈਲਣ ਕਾਰਨ ਅੱਗ ਸਮੁੱਦਰੀ ਤਲ ਤੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਮੈ੍ਹਬਰਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਜਾਣ ਤੋ੍ਹ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬੇਹੋ` ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋ੍ਹ ਉਸ ਂ ਹੋ` ਆਉ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਂ ਨੇਬਲ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਸੱਜਾ ਪਾਸਾ ਜਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਫੌਜੀਆਂ ਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਸਹਿਣੇ ਪੈ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦੋ੍ਹ ਉਹਨਾਂ ਂ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਕੇ ਘਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਅੰਪਗਤਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਦੁੱਖਦਾਈ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

> ""ਅੱਜ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਂ ਹੋ` ਆਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਜਦੋ੍ਹ ਉਸਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਲਕ ਉੱਠਿਆ। ਉਸਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਰਸ ਦੌੜ ਕੇ ਆਈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਟੀਕਾ ਕਰ ਗਈ। ਉਹ ਫਿਰ ਬੇਹੋ` ਹੋ ਗਿਆ।%%[14]

ਕਹਾਣੀ ਕੰਬਦਾ ਚਾਲਣ ਦਾ ਨਾਇਕ ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਕ ਖ਼ੋਜੀ ਹੈ। ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਲੱਤ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਪਾਸੀ ਂ ਨਹੀ੍ਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮਾਨਵੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਦੋ੍ਹ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਘਾ ਬਾਰਡਰ ਤੋ੍ਹ ਪਾਰਜ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੜ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਕਮਦਾਨਾਂ ਂ ਮਾਨਵੀ੍ਹ ਰਿ`ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀ੍ਹ ਹੁੰਦੀ। ਲੇਖਕ ਅਜਿਹੇ ਪਾਸਾਰ ਨਾਲ ਗੁਨਾਹ ਵੀ ਮੁਆਖ਼ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣੀ ਫਿਲਾਸਖ਼ੀ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਨਗ਼ਰ ਆਉ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇ੍ਹ :

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

""ਇੱਕ ਲੱਤ ਅਤੇ ਪੈਰ੍ ਜੋ ਜਗਮੀਤ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬੋਝ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਸਨ੍ ਦੋਨਾਂ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ਼ੋ ਅਲੱਗ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਫਹੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਫਿਰਨਰੀ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ੍ ਛੱਪੜ ਦੇ ਕੋਲ਼ੋ ਦੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਉਹ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵ਼ੇ ਛੱਪੜ ਤ਼ੋ ਬਾਹਰ ਹੀ ਗੋਹੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਖੋਹ ਲਈ ਸੀ ਉਸਦੀ ਲੱਤ? ਵਾਘਿਉ਼ ਪਾਰ ਵੱਸਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਨੇ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਐਮ.ਐਮ. ਜੀ ਦੇ ਬਰਸਟ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਲੱਤ ਜ॥ਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ੱ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵ਼ੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਤੁਫੈਲ ਮਹੁੰਮਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।%%[15]

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਰਾਕ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਜੰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਜੰਗ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ 11 ਸਤੰਬਰ 2011 ਦੀ ਸਵੇਰ ੱ ਇਸਲਾਮੀ ਸੰਗਠਨ ਅਲਕਾਇਦਾ ਤੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਦਸਤਿਆਂ ਵਲ਼ੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈ਼ਟਰ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਗ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਿਠਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰੀਲ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਤ਼ੋ ਪਰਦਾ ਉਠਾਉ਼ਦਾ ਹੋਇਆ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਉੱਪਰ ਪਏ ਦਹਿ-ਤਵਾਦ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ੱ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿ-ਟੀਕੋਣ ਤ਼ੋ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ। ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ,

""ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਟੱੜਤਾ ਦੀ ਉਪਜ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਤੰਕ ਕਰੂਰਤਾ ੱ ਬੜੇ ਮਾਰਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇ- ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ੱ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿਰਮੋਰ ਕਹਾਣੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਵਿ- ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੇ ਘਟਨਾ ਸਥਲ ਦੇ ਪਾਸਾਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿ-ਟੀ ਤ਼ੋ ਵਿ-ਵ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ੱ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ।%%[16]

ਟਾਵਰਜ਼ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਤ਼ੋ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ ਇਸ ਹਮਲੇ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾ- ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਖ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ੱ ਲੱਭਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ੱ ਹਮਲਾਵਰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਰਾਕੀ ਤੇਲ ਸੰਸਾਧਨਾ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਸੀ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਅਤੇ ਸਮਰਾਜੀ ਨੀਤੀ ਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਰਾਕ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਬਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਬਦੂਲ ਹਮੇਦੀ ਅਤੇ ਵਿਲੀਅਮ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਸਾਖ਼ ਨਗ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

> ""ਅਮਰੀਕਾ, ਇਰਾਕ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਬਾਜਾਰਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਹ ਅੱਗੇ ਵਰਾ ਰਿਹੈ... ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪੰਜਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਹੱਸਦਾ੍ ਵੱਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਬੰਬਾਂ ਨੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਫਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।%%[17]

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਹਾਣੀ ਲ੍ਹੈਟਰ ਹੇਠਲੇ ਫੱਟੇ ਵੀ ਖ਼ੌਜੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਏਅਰਫੋਰਸ ਦੇ ਜੁਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਮੈਡਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਰਨਾਮਿਆਂ ਂ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖ਼ੌਜੀ ਜਦੋਂ ਸਿਵਲ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ ਵਿੱਚ ਫਿਲਮ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਲੇਖਕ ਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਥੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਭ ਪਾਸੇ ਖ਼ੌਜੀ ਹੀ ਖ਼ੌਜੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾ ਂ ਵਾਧੂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੇਖ ਲ੍ਹੈਟਰ ਹੇਠਲੇ ਫੱਟਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਲੋੜ ਪੈੜ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

> ""ਮੈਂ ਇਕਟ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਮਿਨਸੇ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਖਲ੍ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਹਾਲ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਪਏ ਫੱਟਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਤੇ ਪਈ। ਉਘੜ ਦੁਘੜੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਏ ਫੱਟਿਆਂ ਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰ-ਨ ਉਠਿਆ ਕਿ ਥੀਏਟਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਮੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫੱਟਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਮਣਾਂ੍ਮੂੰਹੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਰਖਿਆ, ਅੱਜ ਉਹ ਫੱਟੇ ਰੁਲ ਕਿਉਂ ਰਹੇ ਹਨ? ਬੇਲੋੜੇ ਤੇ ਫਾਲਤੂ ਸਮਝਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਂ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਹੀ ਇੱਕ ਗੰਦੀ ਜਿਹੀ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਏਨਾ ਥੋੜ ਚਿਰਾ ਹੈ? ਲ੍ਹੈਟਰ ਪੱਕਿਆ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਫਿਰ ਲ੍ਹੈਟਰਾਂ ਥੱਲੇ ਬੀੜ ਦਿੱਤੇ।%%[18]

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਥੀਮਕ ਪਾਸਾਰ ਨਿ-ਚਿਤ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇ- ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਥੀਮਕ ਪਾਸਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਮੁਨਾਖ਼ਾ ਨੀਤੀਆਂ, ਮੱਧਵਰਗ ਦੀ ਤਣਾਅ ਗ੍ਰਸਤ ਗ਼ਿੰਦਗੀ, ਆਂਤਕੀ

Copyright © 2021, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

ਸੰਗਠਨਾ ਦੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਮਲੇ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੇ¨ਾ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ, ਰਿ¨ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਹੰਢਾਅ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ ਵਿਚ ਤਰਸ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਮਾਰੂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਅੰਤਰਰਾ¨ਟਰੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਆਦਿ ≈ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਮੋਰ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਮੂਹਰਲੀ ¥ੇਣੀ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿ¨ਵ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ≈ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਦੋ ਟਾਪੂ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਰਿ¨ਤਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ : ਦੋ ਟਾਪੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦ੍ਰਿ¨ਟੀ, ਸੰਪਾਦਕ ਗੁਰਮੀਤ ਕਲਰਮਾਜਰੀ, ਪੰਨਾ 29
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ, ਪੰਨਾ 29
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 131
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 76
ਉਹੀ, ਪੰਨੇ 6263
ਉਹੀ, ਪੰਨੇ 9192
ਉਹੀ, ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 40
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 81
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 122
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 78
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 38
ਉਹੀ, ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਪੰਨਾ 123
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 15
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 49
ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 83
ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ (ਸੰਪਾ.), ਟਾਵਰਜ਼ : ਵਸਤੂ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿ¨ਟੀ, ਟਾਵਰਜ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਪੰਨਾ 77
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਟਾਵਰਜ਼, ਪੰਨਾ 16
ਉਹੀ, ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਪੰਨਾ 101